

2005-ben *H(idvégdárdói) Szabó Béla emlékére kiállítást rendeztek a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban, melyet Prof. dr. Frisnyák Sándor, a Nyíregyházi Főiskola tanszékvezető tanára nyitott meg. Az alábbiakban közöljük megnyitó előadását.*

H. SZABÓ BÉLA ÉLETMŰVE

H. Szabó Béla a 20. század második felében Miskolc és a megye kulturális és tudományos közéletének egyik legismertebb személyisége volt. Tudományos munkásságát 1945-ben kezdte és egy évtizeddel később publikálta első táj- és helytörténeti tanulmányait. Kutató-értékkeltató tevékenységének térbeli kerete az első időszakban Miskolc és a Bódva völgye, majd a megye teljes területe. Tudományművelő tevékenységét nehéz korszakolni, mivel a kezdeti évek sikeres *agrártörténeti* kutatásai után érdeklődési köre kiterjedt a *természet- és műemlékvédelem*, a *tudománytörténet*, a *szociográfia* és az *idegenforgalom* témakörére is.

H. Szabó Béla a Miskolcon és környékén végzett agrártörténeti vizsgálatai során látta, hogy az okszerű táj- és erőforrás-hasznosítást az ökológiai feltételeknek nem mindig megfelelő környezethasználat és rombolás váltotta fel. Tudta, hogy a társadalmi-gazdasági változások, a nagyívű tervkoncepciók megvalósítása a természeti ökoszisztémát és a kultúrkörnyezetet is átformálja, károsítja. Ismeretei voltak arról is, hogy a 18–19. század óta folyó – nem mindig racionális – környezetátalakítás is sok értéket pusztított el. H. Szabó Béla mindezt felismerve, arra vállalkozott, hogy a *maradék természeti-kultúrtörténeti örökséget feltárja és megvédését kezdeményezze*. A természeti környezet értékeinek és a történeti kultúrtáj reliktum és perzisztens (ma is használatos) elemeinek kutatására rengeteg időt és energiát fordított. H. Szabó Béla – mint banktisztviselő, majd az 1950-es évek közepétől a Hazafias Népfrent munkatársa – egyedül végezte *értékkeltató* munkáját. Nem állt mögötte kutatóintézeti háttér, így ezt a szükséges feltételt a TIT (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. A szerk.) biológiai szakosztályán belül kívánta pótolni, és ezzel tevékenységét a megyei döntéshozók számára elfogadhatóvá tenni.

H. Szabó Béla a megyei természetvédelmi csoport megalakulása után is egyedül folytatta kutatómunkáját. A biológia szakos tanárokból, erdészekből, geológusokból és egyéb környezetkutató szakemberekből álló közösség megerősítette és tanácsokkal segítette tevékenységét. Az eredményeket a szakmai berkekben pozitívan fogadták: felterjesztései alapján az Országos Természetvédelmi Hivatal számtalan természeti és kultúrtörténeti értéket nyilvánított védetté. Kutatási eredményeiről a tudományos és ismeretter-

jesztő fórumokon számolt be, s ezeket írásban is közölte. Az általa szervezett természetvédelmi vándorgyűléseken nemzetközi hírű tudósok, pl. Jávorka Sándor akadémikus és Kárpáti Zoltán biológus professzor jelenlétében mutatta be a védelemre méltónak ítélt természeti, kultúrtörténeti értékeket. 1958-ban Jávorkúton, 1959-ben Tornanádaskán, 1960-ban Füüzéren, 1961-ben a bükkaljai kaptárköveknél és a Hór-völgyben volt vándorgyűlés. Az 1959-es tornanádaskai vándorgyűlésen H. Szabó Béla előadásban összegezte a megyében folyó természetvédelmi munka eredményeit és további feladatait. Egy, a vándorgyűlésről írt tudósítás szerint a következő területek és egyedi értékek védetté nyilvánítását sürgette: a Bükk-hegység őshonos tiszafáit, a szomolyai Leány-tavat, a bükkaljai kaptárköveket, a Kesznyéten és Tiszalúc határában elterülő Sárrét madárvilágát és növényzetét, Tapolcafürdő melegvízű tavainak vízinövényzetét, a jósvafői Kossuth-barlangot, a Serényfalva környéki suvadásokat, a hegycsuszamlással létrejött Arlóitavat, a bódvarákói Malom-árok két lombhullató mocsári fenyőjét, Sajókeresztúron egy pincét, amelyben megkövesedett cédrus törzse látható, Kács mellett egy idős magyar tölgyet és a pácini kastély parkját.

Szívós, kitartó munkájának eredményeként a védetté nyilvánítások – néha csak évtizedekkel később és mások által is megismételt javaslatok alapján – sorra megvalósultak.

Értékfeltáró munkájának másik területe a megyében élt tudósok, elsősorban Herman Ottó, Nagyváthy János és Budai József, a kortársai közül Fóris Ferenc, Vásárhelyi István és a történész Marjalaki Kiss Lajos életművének feldolgozása. Herman Ottóról a múzeum kiadásában megjelent könyvecskéjében és adalékközlő dolgozataiban adta közre a régebbi életrajzokat pontosító-gazdagító kutatási eredményeit. Budai József miskolci pomológusról is több tanulmányt közölt, s ezek egyikére elismerően reagált Vadász Elemér akadémikus, a pesti egyetem geológus professzora. H. Szabó Béla szerint „hitelt érdemlően bizonyítható, hogy nemcsak a mi legnagyobb gyümölcsnemesítőnk, de hozzá fogható a pomológia világtörténetében se nagyon található”. Nagyváthy Jánosról, a hazai mezőgazdasági szakirodalom megeremtőjéről írt – új adatokat is közlő – tanulmányaiban hasonló lelkesedéssel és túlértékelő módon fogalmaz. Javasolja, hogy Tessedik Sámuel helyett Nagyváthyt „tekintse népünk a modern értelemben vett mezőgazdálkodás tudományos megeremtőjének”. H. Szabó Béla az 1950-es években elsőként kezdeményezte Benkő Sámuel *„Topographia oppidi Miskolcz historico-medica (1782)”* című könyvének magyarra fordítását és kiadását. Benkő Sámuel Miskolc első földrajzírójaként értékelte. (Benkő topográfája – M. Kiss Júlia fordításában – 1976-ban jelent meg Szabadfalvi József gondozásában és kitűnő tanulmányával.)

Természetvizsgáló és tudománytörténeti munkája mellett *helytörténeti* kutatásai is gazdagították Miskolcra és a megyénkre vonatkozó ismereteinket. Múltfeltáró tevékenysége a táj- és helytörténeti kutatásokban korábban elhanyagolt vagy nem teljesen kidolgozott témakörökre, pl. a környezetgazdálkodásra, konkrétan Nagy-Miskolc *mezőgazdasági földhasznosítására*, ezen belül a *szőlő- és gyümölcskultúra* vizsgálatára koncentrálódott. A tájhasználat idő- és térbeli változásainak felvázolását az 1950-es évek állapotfelmérésével és helyzetelemzésével egészítette ki, és erre építette a kéziratot tanulmányként bizonyára fennmaradt *mezőgazdaság-fejlesztési tervét*. H. Szabó Béla „*Miskolc szőlőmonográfiája*” című könyvében és egyéb, az 1950/60-as években megjelent tanulmányaiban szorgalmazta az egykor híres miskolci és bükkaljai promontóriumok rekonstrukcióját, a házi kertek csemegeszőlő- és gyümölcsfa-telepítését és a munkás kertszövetkezetek megalakítását, továbbá a régi miskolci legelőkön nagyüzemi gyümölcsültetvények létesítését. A Népfront munkatársaként a megye falvaiban a háztáji gyümölcs- és zöldségtermelést szorgalmazta, felelevenítve az egyes kistájjak, a Cserehát, a Galyaság, a Bükkalja stb. hajdanvolt gyümölcskultúráját, mint a tájhasználat leginkább megfelelő és gazdaságos formáját.

Szívesen foglalkozott *település- és vártörténeti* kérdésekkel, pl. a diósgyőri és a boldogkői vár építéstörténetével, a Bükkvidék, Észak-Borsod és a Zempléni-hegység *műemlékeivel* is. 1962-ben egy – a tekintélyének nem használó – tanulmányában élesen támadta Komáromy Józsefnek a diósgyőri várban folytatott 1958-60. évi ásatási eredményeit összegző előzetes közleményét. Ebben az írásban negyven szakmai hiba elkövetésével vádolta Komáromyt, miközben azt írta önmagáról, hogy „csupán rajongója és nem iskolázott kutatója vagyok kultúrértékeinknek”. Úgy emlékszem, hogy a régészeti-történeti vita után H. Szabó Béla inkább ismeretterjesztő – elsősorban idegenforgalmi célokat szolgáló – írásokat publikált Miskolcra és a megye egyes tájegységeiről. Továbbra is gyűjtötte a megyére vonatkozó adatokat és folytatta levéltári forrásfeltáró és feldolgozó munkáját. Az 1960-as évek vége felé Kilián-lakótelepi otthonában kb. 10–12 iratdobozt megtöltő jegyzetanyagot mutatott készülő könyveiről, amelyek – későbbi tájékoztatása szerint – a kiadói támogatás hiánya miatt nem valósulhattak meg. A kiadatlan munkái közül fontosnak ítélte „*A tardi helyzet ma*” c. szociográfiai munkáját, amely Szabó Zoltán 1936-ban megjelent könyvének folytatása lett volna. Az életforma-váltás, a summásélet megszűnése következtében a falvak – köztük Tard és a dél-borsodi települések – megújodtak és ugyanakkor új társadalmi-gazdasági problémák is jelentkeztek. H. Szabó Béla a Borsodi Szemle „Széphalom” rovatában egy előzetes, a birtok- és munkaviszonyok alakulásával foglalkozó írást közölt az említett címmel. Még egy,

az 1980-as, 1990-es évek fordulóján írt kéziratot tanulmányáról tudok, amely az *1956-os forradalom miskolci történetét* tárgyalja. H. Szabó Béla szóbeli közlése szerint – amikor a megszokott időben kutyáját sétáltatta – ismeretlen személyek behatoltak tiszaujvárosi lakásába és magukkal vitték az említett kéziratkozeget, míg az íróasztalán heverő kis nyugdíját és más értékeit érintetlenül hagyták.

H. Szabó Béla gazdag életművét – egy teljesen más szakterület művelőjeként – vázoltam fel, nem említve életrajzi adatokat, amelyekről még a hozzá közelállóknak sem beszélt. Laki-Lukács László H. Szabó Béláról írt megemlékezéséből tudtam meg, hogy 1919-ben Kassán született és 1999-ben Szikszón halt meg. Nagy magányosságában többször felkerestem és környezetét nagyon szegényesnek találtam. Soha nem panaszkodott, inkább terveiről, további feladatairól beszélt és annak a reményét ismételte, hogy életének utolsó éveit – a számára megígért – hidvégardei kúriában töltheti majd, természetesen alkotómunkával. Sajnos, ez a vágya már nem teljesült.

H. Szabó Bélát kb. ötven évvel ezelőtt Miskolcon – talán a Múzeumi Hétfők valamelyik előadásán vagy az Értelmiségi Klubban – ismertem meg. 1957-től 1963-ig a TIT természettudományi szaktitkára- és a Borsodi Szemle szerkesztőjeként intenzív munkakapcsolatban álltunk. Később – nagy időkihagyásokkal – meg-megújult kapcsolatunk: meghívtam tanszékekre természetvédelmi előadások tartására, felkértem tanulmányok és könyvfejezetek írására és többször is vendégül láthattam hegyaljai házában.

Szabó Béla életművét értékelve, ki kell emelnem a Borsodi Szemle alapítását és első évfolyamának szerkesztését, a természet- és műemlékvédelemmel kapcsolatos munkásságát (és annak gyakorlati eredményeit), könyvei közül a „Miskolc szőlőmonográfiája” címűt és az általa legkedvesebbnek tartott Bódva-völgyi képeskönyvet.

Értékfeltáró munkássága, gazdag életműve jelentős hozzájárulás Miskolc és a megye tudományos megismeréséhez, az itt élő nép regionális identitásának erősítéséhez.

A kiállítást megnyitom és H. Szabó Béla hagyatékának tanulmányozását szíves figyelmükbe ajánlom.

*